

HARBIY ATAMALARNI KIRITISH ORQALI O'ZBEK TILINING IZOHLI LUG'ATLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Xolmuratov Ilhom Xolliyevich

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya:

Ushbu ilmiy maqolada harbiy atamalarni o'zbek tilining izohli lug'atlariga kiritishning ahamiyati o'rganilib, bunday atamalarning qamrovi va to'g'riligini oshirish strategiyasi taklif etilgan. Aniq va keng qamrovli harbiy atamalardan foydalanish qurolli kuchlar ichida samarali aloqa o'rnatish, shuningdek, aholi o'rtasida harbiy tushunchalarni chuqurroq tushunish uchun juda muhimdir. O'zbek tili lug'atlarida harbiy atamalarning ifodalanishini kuchaytirish orqali biz o'zbek tilining saqlanishi va rivojlanishiga hissa qo'shishni maqsad qilganmiz.

Kalit so'zlar: O'zbek tili, harbiy terminologiya, izohli lug'atlar, lingvistik izchillik, muloqot.

Kirish:

Til fikr, bilim va madaniyat almashinuvini osonlashtiradigan asosiy aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi. Harbiy ishlar kontekstida atamalardan aniq foydalanish aloqada aniqlik, samaradorlik va aniqlikni ta'minlash uchun juda muhimdir. O'zbek tili o'zining boy tarixi va madaniy ahamiyati bilan o'zbek jamiyatining o'ziga xosligi va nutqini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq o'zbek lug'atlarida harbiy atamalarning ifodalanishi ko'pincha zamonaviy harbiy nutq talablarini qondira olmaydi. Ushbu maqola harbiy atamalarni o'zbek tilining izohli lug'atlariga kiritish muhimligini ta'kidlab, bunday atamalarning sifati va ko'lamini oshirish strategiyasini taklif qiladi.

Harbiy terminologiyaning izohli lug'atlardagi ahamiyati:

Harbiy harakatlar va harakatlar qurolli kuchlar ichida samarali muloqot qilish uchun zarur bo'lgan maxsus atamalar va tushunchalarni o'z ichiga oladi. Ushbu atamalar taktika, jihozlar, xodimlar va strategiyalarni o'z ichiga olgan keng doiradagi mavzularni o'z ichiga oladi. Tushuntirish lug'atlariga harbiy atamalarning to'g'ri va to'liq kiritilishi nafaqat harbiy xizmatchilarga, balki aholining keng qatlamlarini davlat mudofaasi va xavfsizligini ta'minlashning nozik jihatlaridan o'rgatish va xabardor qilishga xizmat qiladi.

Harbiy shartlarning vakilligini oshirish:

O'zbek tilining izohli lug'atlarida harbiy atamalarning yoritilishi va to'g'riligini oshirish uchun bir qancha asosiy strategiyalarni amalga oshirish mumkin:

1. Harbiy ekspertlar bilan hamkorlik: Harbiy ekspertlar, tilshunoslar va tarjimonlar bilan hamkorlik qilish lug'atlarga kiritilgan harbiy atamalarning to'g'riligi va dolzarbligini ta'minlashga yordam beradi. Ushbu ekspertlar harbiy kontekstda aniq atamalarning nuanslari

va qo'llanilishi haqida qimmatli ma'lumotlarni taqdim etishlari mumkin. Lug'atlar doirasida harbiy terminologiyani to'g'ri ishlab chiqish uchun harbiy ekspertlar, tilshunoslar va tarjimonlar bilan hamkorlik qilish zarur. Bu mutaxassislar harbiy kontekstda qo'llaniladigan o'ziga xos atamalarining nozik jihatlari va murakkabliklari haqida qimmatli tushunchalar olib kelishadi, bu terminologiya nafaqat to'g'ri, balki mudofaa va xavfsizlik sohasidagi joriy amaliyot va texnologiyalarni ham aks ettiradi. Harbiy ekspertlar qurolli kuchlarda qo'llaniladigan operatsion tartib-qoidalar, jihozlar va strategiyalar haqida bevosita bilimga ega. Ularning tajribasi harbiy atamalarni aniq belgilash va kontekstuallashtirish imkonini beradi, bu esa lug'at foydalanuvchilari orasida ushbu tushunchalarni yanada to'liqroq tushunish imkonini beradi. Tilshunoslar harbiy atamalarining til tuzilmalari, konnotatsiyalar va madaniy nuanslarni hisobga olgan holda maqsadli tilga to'g'ri tarjima qilinishi va aniqlanishini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Lug'atlar tilshunos olimlar bilan hamkorlik qilib, harbiy atamalarga aniq va ixcham tushuntirishlar berib, axborotni kengroq auditoriyaga yetkazishi mumkin. Tarjimonlar tillar orasidagi tafovutni bartaraf etib, harbiy atamalarni bir tildan ikkinchi tilga aniq ko'chirishga yordam beradi. Ularning manba va maqsadli tillarni bilishi ularga harbiy atamalarining mo'ljallangan ma'nosini samarali tarzda etkazish imkonini beradi, bu jarayonda terminologiyaning yaxlitligini saqlaydi. Harbiy mutaxassislar, tilshunoslar va tarjimonlarning tajribasidan foydalangan holda, lug'atlar harbiy terminologiya uchun to'liq va ishonchli manbalarni ishlab chiqishi mumkin. Ushbu hamkorlikdagi yondashuv terminologiyaning nafaqat texnik jihatdan to'g'riligini, balki madaniy va lingvistik jihatdan ham mos kelishini ta'minlaydi, lug'atning umumiy sifati va turli sohalaridagi foydalanuvchilar uchun foydalililigini oshiradi.

2. O'zaro havolalar va ta'riflar: o'zaro bog'liq atamalar va aniq ta'riflarni taqdim etish foydalanuvchilarga harbiy terminologiyaning ma'nosi va ishlatilishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Misollar va illyustratsiyalarni qo'shish tushunishni yanada kuchaytirishi mumkin.

Lug'atlarga o'zaro havolalar, aniq ta'riflar, misollar va rasmlarni kiritish foydalanuvchilarga harbiy atamalarining ma'nosi va qo'llanilishini tushunishda sezilarli darajada yordam beradi. Ushbu yondashuv nafaqat ta'riflarni aniqlabgina qolmay, balki ma'lumotni turli auditoriya uchun yanada qulayroq va tushunarli qilish uchun kontekstual tushunchalarni ham beradi. O'zaro havolalar: O'zaro havolalar lug'at ichidagi tegishli atamalarni bog'laydi, bu esa foydalanuvchilarga o'zaro bog'langan tushunchalar orasida muammosiz harakat qilish imkonini beradi. Ushbu aloqalarni o'rnatish orqali foydalanuvchilar turli xil harbiy atamalarining o'zaro bog'liqligi va turli kontekstlarda qanday qo'llanilishi haqida yanada yaxlit tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Bu terminologiyani yanada kengroq tushunishni osonlashtiradi va foydalanuvchining uni to'g'ri qo'llash qobiliyatini oshiradi. Aniq ta'riflar: Aniq va bir ma'noli ta'riflar foydalanuvchilarga harbiy atamalarining aniq ma'nosini

tushunishga yordam beradi. Aniq ta'riflar noaniqlikni yo'q qiladi va foydalanuvchilarning atamalarini to'g'ri talqin qilishini ta'minlaydi. Lug'atlar har bir atamaning mohiyatini ochib beruvchi qisqacha tushuntirishlar berish orqali foydalanuvchilarga yozma va og'zaki muloqotda terminologiyadan to'g'ri foydalanish imkonini beradi. Misollar va rasmlar: Ta'riflar bilan bir qatorda misollar va illyustratsiyalar ham foydalanuvchilarning harbiy terminologiyani tushunishlarini yanada yaxshilashi mumkin. Haqiqiy dunyo stsenariylari, diagrammalar, tasvirlar yoki amaliy tadqiqotlar atamalarining amalda qanday qo'llanilishini ko'rsatishi mumkin, bu esa tushunishga yordam beradigan aniq misollarni taklif qiladi. Ko'rgazmali qo'llanmalar qo'shimcha kontekstni ta'minlaydi va murakkab tushunchalarni foydalanuvchilar, ayniqsa vizual o'rganuvchilar uchun yanada hazm bo'ladigan qiladi. Lug'atlarga o'zaro havolalar, aniq ta'riflar, misollar va rasmlarni kiritish orqali foydalanuvchilar harbiy terminologiyaning murakkabliklarini yanada qulayroq va aniqroq boshqarish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ushbu keng qamrovli yondashuv nafaqat o'rganish va saqlashni osonlashtiradi, balki harbiy atamalarining nuanslari va qo'llanilishini chuqurroq tushunishga yordam beradi, natijada harbiy va kengroq til hamjamiyatlari o'rtasida muloqot va bilim almashinuvini kuchaytiradi.

Ma'lumki, terminologik lug'atlar so'zlikning berilishi va izohlanishiga ko'ra, entsiklopedik lug'atlar bilan lingvistik lug'atlar belgilariga ega bo'ladi. Ular bir, ikki va undan ortiq tilli, izohsiz (ekvivalent lug'aviy birliklarni yonma-yon keltirishdan iborat), izohli hamda entsiklopedik xarakterda bo'lishi mumkin¹

3. Muntazam yangilanishlar va qayta ko'rib chiqishlar: Harbiy texnologiya va taktikaning rivojlanayotgan tabiatini hisobga olgan holda, mudofaa va xavfsizlik sohasidagi so'nggi o'zgarishlarni aks ettirish uchun lug'atlarni muntazam yangilash va qayta ko'rib chiqish juda muhimdir.

4. Muvofiqlik va standartlashtirish: Harbiy atamalarni tarjima qilish va ishlatish uchun izchil standartlarni o'rnatish lingvistik uyg'unlikni saqlashga yordam beradi va turli kontekstlarda aniq muloqotni osonlashtiradi.

– “Devonu lug'atit turk”, “Muqaddimatul adab”da, Muhammad Yoqub Chingiyning “Kelurnoma”, Ishoqxon Ibratning “Lug'oti sitta alsina” asarlarida uchrasa-da, ular universal lug'atlar hisoblanib, maxsus sohani ko'zlab tuzilmagan. XX asrdagi dastlabki terminologik lug'at – Nazir To'raqulovning “Rus-o'zbek tillarining ijtimoiy-siyosiy atamaları lug'ati” 1922 yilda nashr etilgan”.²

Xulosa:

¹ Madvaliev A. Lug'at va lug'at turlari haqida. – O'zbek milliy leksikografiyasining dolzarb masalalari mavzuidagi ilmiy-nazariy anjuman materiallari to'plami, ToshDO'TAU. Toshkent- 2017 yil. –B.37.

² Madvaliev A. Lug'at va lug'at turlari haqida. – O'zbek milliy leksikografiyasining dolzarb masalalari mavzuidagi ilmiy-nazariy anjuman materiallari to'plami, ToshDO'TAU. Toshkent- 2017 yil. –B.37.

Harbiy atamalarning o'zbek tilining izohli lug'atlariga kiritilishi samarali muloqotni rivojlantirish, lingvistik merosni asrab-avaylash va aholining harbiy ishlar to'g'risidagi tushunchasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Lug'atlarda harbiy atamalarning yoritilishi va to'g'riligini oshirish bo'yicha strategiyalarni amalga oshirish orqali biz o'zbek tilining rivojlanishi va boyitishiga hissa qo'shishimiz bilan birga, milliy o'zlikni shakllantirish va xavfsizlikni shakllantirishda tilning rolini chuqurroq anglashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Madvaliev A. Lug'at va lug'at turlari haqida. – O'zbek milliy leksikografiyasining dolzarb masalalari mavzuidagi ilmiy-nazariy anjuman materiallari to'plami, ToshDO'TAU. Toshkent- 2017 yil. –B.37.
2. Madvaliev A. Lug'at va lug'at turlari haqida. – O'zbek milliy leksikografiyasining dolzarb masalalari mavzuidagi ilmiy-nazariy anjuman materiallari to'plami, ToshDO'TAU. Toshkent- 2017 yil. –B.37.
3. Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 14-yanvarda so'zlagan nutqidan.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati T: "O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi" davlat ilmiy nashriyoti-2006-2008.
5. A. Qahhor "Oltin yulduz " qissasi T: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti -1988.
6. D. Nuriy " Osmon ustuni" romani T: "Yosh Gvardiya" nashriyoti- 1979.